

„Ania z Zielonego Wzgórza” w nowym tłumaczeniu

Agnieszka Kuc

Kraków, 3.03.2008

I Przekład jako interpretacja

- **Każdy przekład jest interpretacją**

Z tego powodu wyznawcy islamu uznają za tekst święty jedynie Koran zapisany w języku arabskim (arab. dosł.: „recytacja słów Boga”). Wszystko inne jest interpretacją i pochodzi od tłumacza, a niekoniecznie od Boga. Jest to oczywiście przypadek skrajny kiedy tekst oryginału uznawany jest za nieprzetłumaczalny, a wszelkie próby przekładu na inne języki muszą zakończyć się fiaskiem.

- **Na szczęście dla tłumaczy, w przypadku innych dzieł literackich przekłady mają pewną rolę do odegrania.**
- **Moim celem było stworzyć spójny i ciekawy literacko tekst w języku docelowym, a jednocześnie nie sprzeniewierzyć się duchowi oryginału.**

II Starzenie się przekładu – potrzeba zmiany

- **Tłumaczenie Rozalii Bernsteinowej pochodzi z 1912 roku, jest najbardziej znane i rozpowszechnione. To ona przyswoiła „Anię z Zielonego Wzgórza” polskiemu czytelnikowi.**
- **Jednakże język tego przekładu zestarzał się bardziej niż sam oryginał.**

Styl, którym posługuje się Bernsteinowa wydaje się nazbyt sentymentalny i czułościowy jak na dzisiejsze gusta i niekoniecznie oddaje ducha oryginału.

- **„Anne of Green Gables” czyli kanadyjską „Anię z Zielonego Wzgórza” cechuje przede wszystkim humor i ironia, a nie kliwość. To dlatego „Anią” tak bardzo zachwycał się słynny humorysta Mark Twain.**

Tymczasem w polskim przekładzie Bernsteinowej aż roi się od takich określeń jak: „cudny” czy „prześliczny”. Oto kilka przykładów: „**prześliczne książki**”, „**cudny sad**”, „**śliczny wieczór**”, „**prześliczna modlitwa**”, „**cudny sen**”, „**cudowny zapach**”, „**biedna, bezdomna istotka**”.

Niektóre wyrażenia wyszły już z obiegu i dziecięcym czytelnikom mogą wydawać się przestarzałe, śmieszne lub wręcz niezrozumiałe. Oto kilka zwrotów i zdań zaczerpniętych z przekładu Bernsteinowej:

- Nancy jest **nieznośny wartogłów**.
- **W istocie Mateusza**, wielki czas, aby ktoś przygarnął to dziecko i zajął się jego wychowaniem.
- Czyż przypuszczała kiedykolwiek, że doczekasz dnia, w którym weźmiesz sierotkę na wychowanie? **W istocie zadziwiające!**
- Mateusz jest **istotnie dziwak**.
- Ania **pokraśniała** z zachwyty
- **Zajaśniały** przed nimi radosne dni wakacji.
- Pragnę spędzić to lato **prawdziwie wesoło**.
- W duszy bardzo była **rada tej impulsywnej pieszczocie**.

Ponadto niektóre zdania przekładu brzmią nieporadnie, nie odpowiadają polskiej frazeologii:

- „rzekł pewien Irlandczyk, którego **skazali na powieszenie**”
- „bez obawy połknięcia **źdźbła brudu**”
- „Teraz przyszła na mnie **kolej ciężkich dni** i muszę z rezygnacją poddać się losowi.”
- „**Odżywianie młodzieży jest tam bardzo dobre**”
- „Czujesz się **porządnie zmęczona**”
- „Przy upadku twój język **nie odniósł najmniejszego uszkodzenia**”
- „**Uwzględnię twój gust** na resztę dzisiejszego popołudnia”.
- „**dążyła śmiało poprzez łąkę** suchej koniczyny”

III „Ocalone w tłumaczeniu”

1. Gry słowne (scena składania przysięgi)

- **W powieściach Montgomery występuje humor słowny, opierający się na grze słów i wieloznaczności wyrazów.**

Dobrym przykładem jest scena składania przysięgi (rozd. „Ślubowanie dozgonnej przyjaźni”).

- **Kluczowym słowem w tej scenie jest wyraz „swear”, który w języku angielskim znaczy zarówno „kłać”, jak i „przysięgać”. Tłumacz polski powinien tę wieloznaczność oddać w swoim przekładzie, w przeciwnym razie scenka traci swój humorystyczny charakter.**

Komizm polega tutaj na tym, że Diana kojarzy słowo „swear” jednoznacznie z przeklinaniem. Tymczasem Ania nakłania ją nie do przeklinania, lecz do złożenia przysięgi na wierność. W znanych mi przekładach, łącznie z kanonicznym przekładem Bernsteinowej tłumacze nie próbują oddać w polskiej wersji owej wieloznaczności, na której zasadza się komizm tej sceny. Proszę przyjrzeć się przykładom:

Oryginał:

- Will you **swear** to be my friend for ever and ever? – demanded Anne eagerly. Diana looked shocked.
- Why, it's dreadfully wicked to **swear**, she said rebukingly.
- Oh no, not my kind of **swearing**. There are two kinds, you know.
- I never heard of but one kind, said Diana doubtfully.
- There really is another. Oh, it isn't wicked at all. It just means vowing and promising solemnly.

Przekład 1 (Rozalia Bernsteinowa)

- Czy **przysięgniesz**, że będziesz moją przyjaciółką na wieczne czasy? – spytała prędko Ania.

Diana spojrzała przerażona.

- Ależ to bardzo brzydko **przysięgać** – rzekła z wyrzutem.
- Cóż znowu! Nie jest brzydko **przysięgać**, tak jak ja myślę. Są dwa rodzaje **przysięgi**.
- Ja słyszałam tylko o jednym – rzekła Diana z powątpiewaniem.
- A właśnie, że jest i drugi. Wcale nie brzydki! Jest to po prostu uroczysta obietnica.

Przekład 2 (Katarzyna Zawadzka)

- Czy **przysięgniesz**, że będziesz moją przyjaciółką na zawsze? – nalegała Ania.

Diana zrobiła przerażoną minę.

- Ależ to bardzo nieładnie **przysięgać** – powiedziała z wyrzutem.
- Ale mój rodzaj **przysięgi** jest inny. Wiesz, że są dwa rodzaje **przysięg**.
- Zawsze słyszałam tylko o jednym – Diana patrzyła na Anię z powątpiewaniem.
- Naprawdę jest drugi. I nie ma w nim nic nieładnego. To po prostu uroczyste postanowienie i obietnica.

Przekład 3 (Jan Jackowicz)

- **Przysięgniesz**, że będziesz moją przyjaciółką po wszystkie czasy? – zapytała z przejęciem Ania.

Diana zrobiła przerażoną minę.

- Przecież **przysięganie** to coś bardzo brzydkiego – odpowiedziała z wyrzutem.
- Ależ nie, nie takie, o jakim myślę. Bo wiesz, przysięga może być dwojakiego rodzaju.
- Ja słyszałam tylko o jednym... – powiedziała z powątpiewaniem Diana.
- Naprawdę istnieje i ten drugi. I nie ma w tym nic brzydkiego. To po prostu uroczyste przyrzeczenie i obietnica.

Przekład 4 (Agnieszka Kuc)

- Czy **klniesz** się na wszystkie świętości, że pozostaniesz mą przyjaciółką od serca po wsze czasy? – z wielkim żarem w głosie spytała Ania.

Diana wyglądała na zupełnie zaskoczoną.

- Czy nie wiesz, że bardzo brzydko jest **kłać**? – zganiła Anię.
- Ależ nie ma mowy o **przeklinaniu** – zapewniła ją Ania. – Chodzi mi o to, abyśmy złożyły uroczystą **przysięgę** i ślubowały sobie dożgonną przyjaźń.

IV Polskie realia w kanadyjskiej powieści

1. Realia kulturowe

W moim przekonaniu błędem jest wprowadzanie polskich realiów tam, gdzie nie jest to konieczne. Zachowanie oryginalnych realiów wzbogaca tekst i pomaga budować klimat powieści.

Akcja „Ani” rozgrywa się na Wyspie Księcia Edwarda w Kanadzie. Na wzgórzach usytuowane są farmy.

- W przekładzie Bernsteinowej zamiast **farm** pojawiają się **dworki**.
- Na początku powieści nie bardzo można się zorientować jakiego wyznania jest Ania. Angielskie słowo „**ministers**” odnoszące się do pastorów, tłumaczone jest bardziej ogólnym określeniem „**księża w kościele**”.
- **Hymny** śpiewane przez protestantów określane są mianem **przypowieści**. Jednak każda „przypowieść”, którą recytują dzieci ma przypisany numer, co oczywiście może budzić uzasadnione zdziwienie czytelnika.

Stary przekład pomija niektóre historyczne uwarunkowania powieści, które tłumaczka uznała być może za zbyt drastyczne.

W swojej książce Montgomery bez ogródek mówi o tym, w jaki sposób traktowano w Kanadzie sieroty przywożone tam masowo do pracy z Anglii i Francji, takie jak Jerry Buote. Dostawały najgorszą, najniższą płatną pracę i przez farmerów traktowane były z pogardą. Mówiono o nich „zamorskie przybłędy”.

W tłumaczeniu Bernsteinowej, w jednym z rozdziałów pada zdanie: „Daj to ciasto wieprzkom. Żaden człowiek nie potrafiłby tego przełknąć”.

W moim przekładzie przywracam oryginalną wersję, bardziej drastyczną, ale zarazem bliższą historycznym uwarunkowaniom:

„Pójdź nakarmić swoim tortem świnie. To ciasto nie nadaje się dla ludzi. Nie zje go nawet Jerry Buote”.

Jerry Buote stał jak widać na samym dole społecznej drabiny. U Bernsteinowej ostatnie zdanie zostało pominięte, chociaż występuje w oryginale.

2. Nazwy geograficzne

Również nazwy geograficzne, przynajmniej te, które nie mają utrwalonych kulturowo polskich odpowiedników – starałam się pozostawić w oryginale np. **Bright River** zamiast **Jasnej Rzeki**, jak u Zawadzkiej czy **Szerokiej Rzeki**, jak u Bernsteinowej. To ostatnie tłumaczenie w ogóle z resztą nie ma racji bytu, bo „bright” znaczy „jasny”, a nie „szeroki”, jak omyłkowo napisała Bernsteinowa, być może przez skojarzenie z niemieckim: „breit”- „szeroki”.

3. Nazwy własne

Stary przekład „Ani” cechuje pewna dowolność, jeśli idzie o imiona i nazwiska bohaterów oraz nazwy własne odnoszące się do miejsc.

Osobiście jestem zwolenniczką pozostawiania nazw własnych w oryginale. Wydaje mi się, że o ile uzasadnione jest spolszczanie imion tzw. biblijnych powszechnie znanych i tłumaczonych we wszystkich językach, takich jak Paweł czy Jakub, to nie widzę powodu, dla którego należało tłumaczyć oryginalne imię Rachel (Rachela) jako Małgorzata. Również pisownia nazwiska została zmieniona z Lynde na Linde. Tego rodzaju manipulacje nie mają żadnego uzasadnienia i są to arbitralne decyzje tłumacza. Ponieważ postać Małgorzaty utrwaliła się w pamięci polskiego czytelnika, nie zmieniałam jej imienia i nazwiska, choć bardzo miałam na to ochotę.

Innym przykładem jest nazwa farmy Barrych: „Orchard Slope”, którą tłumaczka nazwała „Sosnowym Wzgórzem”, chociaż w nazwie jest mowa o sadzie.

V Brak odniesień literackich

Powieść Montgomery zawiera mnóstwo odniesień literackich, cytatów z poetów amerykańskich i angielskich. Pisarka kochała poezję i sama również była autorką wielu wierszy.

- **Z tych choćby względów, po prostu nie wypada, żeby poetyckie fragmenty obecne w powieści oddawać prozą, bez podania autora cytatu, lub choćby zaznaczenia cudzysłowem, że mamy do czynienia z cytatem.**

Oto przykład:

1. W oryginale mamy wyraźnie wyodrębnione zdanie, które jest cytatem z poematu Jamesa Russella Lowella: „The Vision of Sir Launfal”:

The little birds sang as if it were

The one day of summer in all the year.

1. Przekład R. Bernsteinowej

Wiersz został oddany prozą i dołączony do tekstu:

(...) łąki gubiły się w dali na horyzoncie w purpurze i opalu, a ptaszki śpiewały i wyciągały trele z taką radością, jaka należy się pierwszym dniom wiosny.

2. Przekład J. Jackowicza

Tak jak u Bernsteinowej, wiersz oddany prozą, bez przywołania autora, wpleciony w tekst: (...) widać było łąki na zboczach, ginące w różowych, opalizujących mgiełkach, a naokoło słyhać było radosne śpiewy ptasząt, jakby nieświadomych tego, że mają przed sobą jeszcze wiele dni prawdziwego lata.

3. Przekład A. Kuc

Ptaszki małe z zapałem tak wielkim śpiewały,

Jakby w ten dzień jedynie lato chwalić miały. (cyt. z poematu Jamesa R. Lowella)

O ile w powyższych przykładach tłumacze starali się zachować sens oryginału, mimo że oddawali dwuwiersz prozą, to w niektórych miejscach w tekście sens oryginału został zupełnie zmieniony.

- **Dla przykładu, końcowe przesłanie utworu w przekładzie Bernsteinowej brzmi hedonistycznie i bardzo prosto: „Życie jest piękne!”, co jest znacznym uproszczeniem wymowy oryginału, który przywołuje zdanie z poematu Roberta Browninga: „Pippa Passes”: „Gdy Bóg jest na niebie, bezpieczny jest świat”(tłum. A. Kuc) (oryg.: „God’s in his heaven, all’s right with the world”).**

VI Portrety kobiet

Powieść Montgomery jest nowatorska pod wieloma względami, również dzięki wspaniale nakreślonym portretom kobiet. Pani Małgorzata to pełnokrwista postać mająca bardzo zdecydowane opinie, **żywo zainteresowana polityką**, pełna swoistego humoru:

„Pani Małgorzata ciągle powtarza, że Kanada schodzi na psy, tak źle jest zarządzana przez tych z Ottawy, i że to powinno dać wyborcom sporo do myślenia.”

„Pani Linde mówi, że w dzisiejszych czasach, kiedy wszystko jest podrabiane, nigdy nie można być pewnym jaki proszek do pieczenia się kupi”.

Inną ciekawą postacią jest Maryla.

- **W swoim przekładzie celowo zrezygnowałam z używania trzeciej osoby w stosunku do Maryli.**

U Bernsteinowej Ania zwraca się do Maryli: „Nigdy nie przypuszczałam, że Maryla będzie się o to gniewała”. Forma ta obecnie razi swoją sztucznością. Maryla jest osobą wyemancypowaną. Uważa że kobiety powinny się kształcić. To ona zachęca Anię do kontynuowania studiów. W oryginale wyraźnie życzy sobie, żeby Ania zwracała się do niej bezpośrednio, po imieniu, ma odrębne zdanie na wiele tematów, **nie ulega stereotypom**. W moim przekonaniu to, że Ania mówi do niej przez „ty” podkreśla odmiennność Maryli w stosunku do innych postaci kobiecych występujących w książce, np. Pani Barry, o bardziej tradycyjnych poglądach. Zwracanie się do niej w trzeciej osobie nie pozwala dostrzec w opiekunce Ani nikogo innego jak tylko poczciwą i surową starą pannę.

- **Ja widzę ją inaczej, jako osobę pełną humoru, niezależną i nietuzinkową.**

Montgomery przywołuje w powieści **postać Samantha Smith Allen** z cyklu powieściowego Marietty Holley (1836-1926). Bohaterka ta słynęła ze swoich postępowych poglądów na temat roli kobiet w społeczeństwie.

- **W swoim przykładzie przywróciłam ją do życia, bo uważam, że nazwisko to jest ważne, choćby dlatego, że Ania przytacza jej słowa „trzeba umieć godzić jedno z drugim” – czyli dom i edukację.**

1. Przekład R. Bernsteinowej

Zdanie na temat „żony Josiaha Allena” czyli Samantha Smith Allen zostało usunięte z tekstu, jako niejasne.

2. Przekład K. Zawadzkiej

Zdanie zostało usunięte z tekstu, jak u Bernsteinowej.

3. Przekład J. Jackowicza

Tłumacz pomylił Samantha Smith Allen z panią Allan, żoną pastora i na nią się powołał w swoim przekładzie:

„Znajdę złoty środek” – jak mawiała **żona pana Allana**.

4. Przekład A. Kuc

Jak powiada „żona Josiaha Allena”, trzeba się starać godzić jedno z drugim.

Podsumowanie

- **Dokonując przekładu starałam się nie odbiegać zbyt daleko od oryginału i nie udomawiać tekstu na siłę. Dlatego w miarę możliwości zachowałam oryginalne nazewnictwo i trzymałam się realiów historycznych i kulturowych typowych dla Kanady tego okresu.**
- **Chciałam stworzyć przekład mniej sentymentalny i ckliwy niż ten, który powstał w 1912 roku. Dostosowałam język do potrzeb współczesnego czytelnika, ale nie unowocześniałam go na siłę.**
- **O nieodpartym uroku tej książki decyduje przede wszystkim humor i pogoda ducha i na tym oparłam swoje tłumaczenie.**
- **Przywróciłam usunięte w poprzednich przekładach cytaty poetyckie i podałam ich źródło.**
- **Wskazałam na nowatorstwo w przedstawianiu postaci kobiecych – nieszablonowych, wyemancypowanych, o zdecydowanych poglądach.**
- **Starałam się oddać ducha oryginału również na poziomie języka, gdzie wieloznaczności i gry słowne odgrywają istotną rolę.**

Mam nadzieję, że w moim przekładzie więcej pochodzi od Boga, czyli w tym wypadku od Lucy M. Montgomery niż od tłumacza czyli mnie i że moja interpretacja nigdy nie okaże się nadinterpretacją.